

**До разової спеціалізованої вченої
ради Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ**

ВІДГУК

**опонента – доктора юридичних наук, професора
Козича Ігоря Васильовича –
на дисертацію Дворникової Ірини Валеріївни на тему «Кримінальна
відповідальність за залишення в небезпеці», поданої на здобуття наукового
ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. На підставі вивчення дисертації та копій публікацій здобувача Дворникової І.В., слід зазначити наступне.

Обрана тема відповідає спеціальності наукового пошуку та визначається, перш за все, тим, що залишення в небезпеці, тобто свідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя становищі і позбавлена можливості вжити заходів щодо самозбереження, визнається злочином згідно із кримінальним законодавством багатьох країн світу романо-германської, англо-американської, змішаної та далекосхідної правових систем. Україна як держава, характерними рисами правової системи якої є, по-перше, домінування нормативного правового акта як форми (джерела) права; по-друге, поділ системи права на дві підсистеми – публічну і приватну; по-третє, диференціація і кодифікація галузей права (романо-германська правова система); у питаннях удосконалення кримінального законодавства, у тому числі щодо відповідальності за залишення в небезпеці, повинна керуватись досвідом не тільки країн тої ж самої правової системи, але й держав інших правових систем. Цінним для дослідження є досвід країн змішаної та далекосхідної правових систем, адже ці країни мають найвищий рівень соціального забезпечення населення та одночасно достатньо низький показник скоєння кримінальних порушень проти життя та здоров'я осіб.

Отже, очевидним є той факт, що подана на рецензування робота присвячена актуальній проблемі, розв'язання якої сприятиме подальшому удосконаленню положень науки кримінального права в частині захисту людини від посягань на її безпеку.

Про актуальність обраного напряму дисертаційного дослідження свідчить також те, що він належить до пріоритетних в науці кримінального права. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 р № 119/2021.), наказу МВС України «Про затвердження тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки» від 11.06.2020 р. № 454, загальноуніверситетської теми наукових досліджень «Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального

процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в Україні» (реєстраційний номер 0118U100431); відповідає тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022-2026 роки, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03.02.2022 р. № 109.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані в дисертації, підтверджений теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом та узагальненням наукових праць, комплексним аналізом³ законодавства й міжнародної практики в цій сфері.

Передусім позитивним слід визнати чітке визначення авторкою предмета та об'єкта дослідження, що, на жаль, сьогодні не часто зустрічається в наукових роботах такого рівня. Правильне розуміння предмета дослідження дозволило дисертантці зробити свою наукову ідею цілісною, обґрунтованою, донести до наукової громадськості власні ідеї та пропозиції, а також уникнути формалізму та зробити дисертацію вагомим внеском у правничу науку.

Крім того, під час дослідження було використано широкий спектр загальнофілософських, загальнонаукових, логічних і спеціально-юридичних методів і прийомів наукового пізнання, застосування яких дозволило всебічно проаналізувати об'єкт дослідження. Усі вони застосовувались у взаємозв'язку та взаємодії, відповідно до поставленої мети й завдань, об'єкта і предмета дослідження. Разом із тим, обрана методологія дослідження та її характеристика не є бездискусійною, про що напишу далі.

Обґрунтованість висновків та рекомендацій дисертаційного дослідження підтверджується наявністю інформації про можливе впровадження результатів дослідження в: – *правотворчості* – для удосконалення кримінального законодавства у сфері охорони життя та здоров'я людини; – *правозастосовній діяльності* – для удосконалення діяльності правоохоронних та судових органів України; – *науково-дослідній роботі* – для теоретичних розробок, пов'язаних з кваліфікацією кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я людини; – *освітньому процесі* – для здобувачів вищої освіти під час викладання курсу Особливої частини кримінального права та відповідних спецкурсів.

Питання, які розглядаються в дисертації, розкрито на досить високому методологічному рівні. Зокрема, проаналізовано широкий спектр вітчизняних і зарубіжних науково-теоретичних та монографічних робіт з окресленої проблематики, що свідчить про поглиблений аналіз порушеної в дослідженні проблеми. Крім того, авторка вивчила і проаналізувала періодичну літературу з цього питання, що свідчить про спробу синтезувати поряд із загальноприйнятими поняттями новітні підходи до розуміння проблеми захисту людини від таких посягань.

З аналізу дисертації видно, що під час проведеного дослідження було використано не лише юридичну літературу, а й цінний емпіричний матеріал, що дозволило дисертантці досягти високого ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Очевидно, що авторка, працюючи над

написанням дисертації, дотримувалася процедури систематизації наукової літератури під час її аналізу.

На мою думку, дисертантка досить вдало визначила мету дисертаційного дослідження – удосконалення теоретичних положень кримінального права в частині відповідальності за залишення в небезпеці та напрацювання рекомендацій щодо покращення законодавства та відповідної правозастовної практики.

У процесі дослідження дисертантка не абстрагувалася в наукову розробку проблеми, а поставила конкретні та чіткі завдання, у зв'язку з чим дисертація отримала цікавий та корисний напрям не лише в науковому руслі, що дозволило одержати практичні результати, сформулювати корисні для практичного застосування висновки.

Аналіз рецензованої дисертації дає змогу стверджувати, що в результаті проведеного дослідження авторка досягнула визначеної мети й виконала поставлені завдання. Причому сформульовані висновки та пропозиції є досить аргументованими й оригінальними, відповідають вимогам сьогодення та можуть бути застосовані на практиці.

Структура дисертації добре продумана і відповідає тим завданням, які поставила перед собою авторка. Дисертантка послідовно виклала матеріал, здебільшого правильно співвідносячи загальні та конкретні питання, сформулювала необхідні наукові дефініції. Дисертація складається з анотації, вступу, двох розділів, що включають шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 219 сторінок, список використаних джерел (165 найменувань) розміщено на 18 сторінках.

Розділ 1 присвячено вивченню питань розвитку норми за залишення в небезпеці в українському кримінальному законодавстві та особливостям регламентації відповідальності за залишення в небезпеці у кримінальному законодавстві зарубіжних країн.

У розділі 2 досліджено об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого у статті 135 КК України.

У висновках за результатами дослідження загалом сформульовано низку положень теоретико-методологічного характеру, а також пропозицій і рекомендацій, що мають вагоме значення для вдосконалення положень науки кримінального права.

Таким чином, структурно дослідження побудовано логічно, розділи і підрозділи пов'язані між собою. Обрана структура дисертації дозволила авторці продемонструвати гідний рівень знань з кримінального права, ґрунтовно проаналізувати як положення нормативно-правових актів щодо протидії залишенню в небезпеці, так і погляди науковців з проблематики дослідження. Під час розподілу розділів основного тексту на підрозділи авторка дотримувалася правил пропорційності та взаємовиключення. Дисертантка послідовно виклала матеріал, здебільшого правильно співвідносячи загальнотеоретичні та практичні питання, сформулювала необхідні наукові

висновки та дефініції.

Мета і завдання, визначені авторкою у вступі, відповідають змісту дослідження та загальним висновкам, а всі висновки та рекомендації, зроблені нею, об'єднані провідною ідеєю вдосконалення кримінального права в частині відповідальності за залишення в небезпеці.

Також привертає увагу стиль, яким написано роботу: він означений логічністю, послідовністю та ясністю аргументування думок. Деякі досить складні теоретичні положення дисертації сформульовані зрозумілою мовою, та викладені без зайвих ускладнень.

Загалом на сторінках дисертації авторці вдалося розгорнути цікаву дискусію, використавши широкий спектр вітчизняних і зарубіжних науково-теоретичних та монографічних робіт з різних галузей наукових знань, що свідчить про поглиблений аналіз актуалізованої проблеми.

Таким чином, гарантією достовірності й теоретичної обґрунтованості наукових положень, сформульованих авторкою висновків і рекомендацій, є правильно визначені мета й завдання дослідження, структура та логіка викладеного матеріалу.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертація є одними із перших монографічних досліджень проблеми кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці. За результатами дослідження обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків та рекомендацій, що мають важливе теоретико-практичне значення.

У роботі враховано положення як національного, так і міжнародного законодавства, проаналізовано теоретичний матеріал, що стосується тематики роботи. Це дало змогу виробити новий підхід до дослідження значної кількості проблем, якими означена протидія такому специфічному виду злочинності.

Переважає більшість положень, винесених авторкою на захист, і висновків є новими або містять значну частку новизни. Зокрема, дисертанткою уперше сформульовано типовий портрет особи злочинця, який вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 135 КК України: раніше не судимий громадянин України чоловічої статі у віці від 30 до 50 років (55%) або від 25 до 30 років (29%), працездатний, який на момент вчинення злочину не працював і не навчався, має повну загальну середню (31%) або професійно-технічну (29%) освіту та типовий портрет особи злочинця, який вчинив особливо кваліфікований склад залишення в небезпеці (ч. 3 ст. 135 КК України): громадянин України чоловічої статі (72%) у віці від 30 до 50 років (44%), працездатний, який не працював і не навчався, має повну загальну середню (56%) освіту. Крім того, 50% засуджених (16 осіб) на момент вчинення кримінального правопорушення перебували у стані алкогольного сп'яніння.

Тобто роботі притаманна наукова новизна, порушено низку невисвітлених вітчизняною юридичною наукою проблем, розв'язання яких дозволить більш ефективно протидіяти злочинності.

У висновках дисертації, на підставі узагальнення основних положень

проведеного дослідження проблеми, сформульовано відповідні пропозиції та рекомендації.

Таким чином, є всі підстави стверджувати, що висновки дисертації є цілісними, логічними та обґрунтованими, відповідають меті й завданням дослідження, містять важливі теоретичні положення щодо теорії та практики запобігання кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я людини.

Повнота викладених наукових результатів в опублікованих працях здобувачки.

Основні положення дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у 6 наукових публікаціях, з яких: чотири – у вітчизняних фахових виданнях, дві – у тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Перелік наукових праць здобувачки й аналіз їхнього змісту засвідчують, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження досить повно викладено у вітчизняних наукових фахових виданнях, пройшли апробацію на різних науково-практичних конференціях.

Дискусійні положення дисертаційної роботи.

За результатами розгляду роботи потрібно також звернути увагу дисертантки на такі дискусійні положення:

1. Оперуючи різними статистичними даними за темою дослідження у тексті дисертації, авторка у вступі досить детально їх описує, проте далеко не у всій роботі. Вивчення дисертації свідчить про якісно більшу кількість емпіричного матеріалу, ніж те, що вказане у вступі роботи. Також це ж стосується результатів вивчення й інших даних, матеріалів опитування різних фахівців.

2. Заявлена тема дисертації *«кримінальна відповідальність за»* передбачає не тільки дослідження складу кримінального правопорушення, а й форм реалізації кримінальної відповідальності за його вчинення. Це ж і стосується відповідного зарубіжного досвіду. По тексту дисертації авторка звертається до цих питань, проте мені не вистачило саме окремих підрозділів з вивчення вказаних питань.

3. Дисертантка дуже широко застосувала герменевтичний метод для з'ясування сутнісних ознак цілої низки понять. Зокрема, визначення поняття «залишення в небезпеці». Саме на це нею звернено увагу в дисертації, де серед основних результатів наукового дослідження є визначення, уточнення термінології. Однак, цей метод не вказаний дисертанткою серед застосованих нею інструментів наукового дослідження (с. 17 дисертації).

4. Одним із ключових положень дисертації є обґрунтування пропозиції щодо доповнення диспозиції ч. 1 ст. 135 КК України словосполученням «за умови, що такі дії не створювали небезпеку для його життя або здоров'я». У цілому поділяючи таку точку зору, варто було б, ґрунтуючись в першу чергу на працях Ю.В. Бауліна, спробувати обґрунтувати спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці.

Визвольна російсько-українська війни, на жаль, демонструє непоодинокі

випадки повторного ураження об'єктів цивільної критичної інфраструктури, у той час, коли на місці «прильоту» уже працюють відповідні служби. Це ж стосується і проведення невідкладних слідчих дій працівниками правоохоронних органів у зоні активних бойових дій. Можливо, слід вести мову про звільнення від кримінальної відповідальності за залишення в небезпечному для життя стані, зумовленому виконанням обов'язку при загрозі власному життю або здоров'ю (мова йде про захист людей від російських обстрілів та документування таких воєнних злочинів).

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що наведені вище критичні зауваження та рекомендації стосуються дискусійних питань, певної неповноти та непослідовності розгляду окремих положень дисертації і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, яке має науково-теоретичне і практичне значення, містить наукові висновки, нові підходи до вирішення конкретного наукового завдання щодо наукової розробки рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності запобігання кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я людини.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення авторкою вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності; використані методики досліджень і джерела інформації.

Зокрема, у рецензованій праці не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації.

Викладені в дисертації рекомендації та конкретні пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України є теоретично обґрунтованими та аргументованими, хоча і досить дискусійними.

Висновки та рекомендації, отримані під час дослідження, мають важливе практичне й теоретичне значення для науки кримінального права.

Основні положення дисертації з належним ступенем повноти були відображені авторкою у наукових статтях, підготовлених та опублікованих авторкою дисертації, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікацій, зарахованих за темою дисертації.

Тема дисертації є актуальною, сформульовані авторкою висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, характеризуються науковою новизною та мають значення не лише для юридичної науки, але й для правозастосовної практики.

Таким чином, дисертація, представлена Дворниковою Іриною Валеріївною, є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, та має істотне значення для розвитку української науки кримінального права та правозастосування.

У підсумку слід зазначити, що дисертаційне дослідження на тему

«Кримінальна відповідальність за залишення в небезпеці» відповідає вимогам, передбаченим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 (зі змінами), Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а її авторка – Дворникова Ірина Валеріївна на основі публічного захисту заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії з права за спеціальністю 081 «Право».

Опонент –

завідувач кафедри політики
в сфері боротьби зі злочинністю
та кримінального права
навчально-наукового юридичного
інституту Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
доктор юридичних наук, професор

Ігор КОЗИЧ

